

GEZONEERDE STEKELZWAM *HYDNELLUM CONCRESCENS* (PERS.) BANKER

Tekst – P.-J. Keizer (Nederlandse Mycologische Vereniging)

Herkenning

Karakteristiek: De gezoneerde stekelzwam heeft rossig bruine, rondachtige hoeden van 3 - 7 cm breed met in jonge toestand een licht roze tot wittige groeirand. De hoedoppervlakte heeft concentrische zones. De onderzijde is bedekt met stekeltjes. Meestal zijn vele hoeden samengegroeid. Het gezoneerde hoedoppervlak en de stekels aan de onderzijde hebben deze soort zijn naam bezorgd.

Beschrijving: Hoed 3 - 7 cm breed, soms nog meer, 0,5 (rand) tot 1,5 cm dik (in het midden), rondachtig maar soms ook onregelmatig gelobd of aan de rand ingesneden, rossig bruin met in groeiende toestand een bleek roze tot wittige groeirand, oppervlak met concentrische zones en ook onregelmatige, in radiale richting lopende knobbels of richels. Onderzijde van de hoed is bedekt met talloze stekeltjes van 1 - 2 mm lang, met ongeveer dezelfde kleur als de hoed of wat lichter. Steel 1 - 3 cm lang en 0,5 - 1 cm dik, naar boven verbreed naar de hoed, van dezelfde kleur als de hoed. Sporenfiguur bruin. Vlees op doorsnede rossig bruin, met groeizones, met meelgeur en smaak.

Meestal zijn vele hoeden samengegroeid tot plakken van 10 of meer cm breed met vele steeltjes aan de onderzijde.

Te verwisselen met

Vanwege de stekels aan de onderzijde is verwarring alleen met andere soorten stekelzwammen mogelijk. De Fluwelige stekelzwam heeft een fluwelig, niet-gezoneerd hoedoppervlak. Soorten van het geslacht kurkstekelzwam *Phellodon* hebben een witte sporenfiguur en meer grijzige tot zwarte kleuren. Twee aan de gezoneerde stekelzwam nauw verwante soorten, de vergroeide stekelzwam *Hydnellum cumulatum* en de ruwe stekelzwam *Hydnellum scrobiculatum* zijn slechts na nauwkeurig microscopisch onderzoek met zekerheid te onderscheiden. Beide zijn vermoedelijk aan naaldbomen gebonden en uitgestorven resp. niet in Nederland gevonden.

Biotoop

De gezoneerde stekelzwam groeit vrijwel uitsluitend in bermen van lanen en kanalen met oude eiken, ook Amerikaanse eiken, of beuken op voedselarme zandgrond. De ondergroei is een mosrijke, grazige vegetatie en wordt jaarlijks gemaaid met afvoer van het maaisel. Een enkele keer staat deze stekelzwam ook in loofbos met deze bomen, en dan steeds op mossige hellinkjes, greppelkanten en dergelijke. Dikwijls groeit de gezoneerde stekelzwam samen met andere soorten stekelzwammen.

Levenswijze

De gezoneerde stekelzwam vormt ectomycorrhiza met eiken of beuken (in het buitenland ook bij naaldbomen), en komt daarom alleen onder deze bomen voor. De soort is kenmerkend voor de meest voedselarme bermen.

Inventarisatie

Stekelzwammen groeien in de vroege herfst, dus het bezoeken van potentiële groeiplaatsen moet in de periode augustus - oktober plaatsvinden. Bij het onderzoek aan bermen met bomen is speciale aandacht voor greppelkanten en de schuine kant van kanaaldijken geboden omdat de vruchtlichamen vaak juist daar verschijnen. De vegetatie kan een aanwijzing geven voor de kans op aanwezigheid van stekelzwammen: schapengras, struikheide en een hoge bedekking aan mossen, bijv. klauwtjesmos *Hypnum cupressiforme* en gaffeltandmos *Dicranum scoparium* geven kansrijke plaatsen aan.

Verspreiding in Europa

De gezoneerde stekelzwam komt wijd verbreid in Europa voor en is één van de minst zeldzame soorten stekelzwammen. Verwarring met andere soorten is echter mogelijk.

Verspreiding in Nederland

De gezoneerde stekelzwam komt voor in bermen van lanen en kanalen op de zandgronden van oost en zuid Nederland en de duinen. Daarbuiten is de soort slechts op enkele plekken gevonden.

Verspreiding van de gezoneerde stekelzwam voor (cirkel) en vanaf 1980.

Trend

Voor de zeventiger jaren van de 20e eeuw was de gezoneerde stekelzwam een tamelijk algemene bewoner van loofbossen op zeer voedselarme zandbodem (met name eikenstrubbenbosjes op vastgelegd stuifzand) en ook van bermen met bomen. Sindsdien is de soort sterk achteruitgegaan. De laatste ca. 10 jaar lijkt er in het bermmilieu enig herstel te zijn opgetreden, in bossen niet.

Ook elders in Europa is deze soort achteruitgegaan; zo is hij - met vele andere soorten stekelzwammen - opgenomen in de voorlopige Engelse Rode Lijst.

Bedreigingen

De gezoneerde stekelzwam wordt sterk bedreigd doordat wegbeheerders vanwege bezuinigingen of door gebrek aan goed management de bomenbermen niet meer maaien of het maaisel niet afvoeren. Het gevolg hiervan is dat de vegetatie verruigt en daarmee ongeschikt wordt voor deze en andere soorten stekelzwammen. Bij het beheer van aanliggende watergangen komt nogal eens slootbagger op de kant terecht, waar het de grond met voedingsstoffen verrijkt, wat ongunstig is voor de stekelzwammen. Hetzelfde geldt wanneer snoeihout of houtsnippers in de wegkant worden gedeponerd.

Een ander aspect van de bedreiging ligt in het feit dat wegbermbeheerders veelal niet bij een natuurbeschermingsorganisatie behoren en vaak niet op de hoogte zijn van belangrijke mycologische waarden van de bermen. Soms komt het voor dat deze bermbeheerders, zelfs als ze op de hoogte zijn gebracht van de mycologische waarden, niet bereid zijn hiermee rekening te houden bij het beheer of andere werkzaamheden in de bermen.

Beheer

Voor het voortbestaan van de gezoneerde stekelzwam en andere soorten stekelzwammen is het essentieel dat het maaien plus afvoeren van het maaisel in de bomenbermen blijft doorgaan. De beste periode hiervoor is augustus; één maaironde per jaar volstaat.

Kansen

Maatregelen die kansen bieden voor de gezoneerde stekelzwam zijn:

1. continueren of hernieuwd instellen van het maaien- plus afvoerenbeheer op bestaande groeiplaatsen;
2. herplanten van opengevallen plaatsen in bomenlanen;
3. aanplanten van eiken, Amerikaanse eiken of beuken in bermen of kanaaloevers op zandgrond op plaatsen waar deze nog niet stonden, gevolgd door maai-beheer.

Literatuur

- Arnolds, E. 2003. De Stekelzwammen en Pruikzwammen van Nederland en België. *Coolia* 46(3) supplement.
- Arnolds, E.J.M. & Veerkamp, M.T. 1999. Gids voor de paddestoelen in het meetnet. Uitg. Nederlandse Mycologische vereniging.
- Evans, S., Henrici, A. & Ing, B. 2006. The red list of threatened British Fungi. Preliminary assessment. Internet pagina <http://194.203.77.76/fieldmycology>.

Gezoneerde stekelzwam *Hydnellum concrescens*. Foto Eef Arnolds.

Biotoop gezoneerde stekelzwam, kanaal met eiken en schrale ondergroei. Foto: Peter-Jan Keizer.